

N:o 17.

Ank. till Riksd. kansli den 7 maj 1889, kl. 5 e. m.

Första Kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande n:o 5, med anledning af väckt motion om skrifvelse till Konungen med begäran om undersökning beträffande de å kronojord inom Norrbotten befintliga apatitlager m. m.

Uti en till utskottet hänvisad motion, n:o 59, har grefve *Strömfelt* yrkat, att Riksdagen behagade i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, »att Kongl. Maj:t täcktes ofördröjligen låta anställa undersökning om förekomst, utsträckning och beskaffenhet af de vid Gellivara och i allmänhet inom Norrbotten befintliga apatitlager å kronojord samt vidtaga de åtgärder, som, till bevarande af statens rätt och fördel, deraf må kunna föranledas.»

Till stöd härför har motionären anført och åberopat följande:

I 3:dje kap. af 1884 års nu gällande grufvestadga bestämmes förhållandet emellan inmutare och jordegare i afseende å den senares rätt att i sjelfva grufföretaget deltaga, i hvilket han enligt 16 § eger att inträda med bestämd anpart, medförande för honom såväl rättigheter som skyldigheter, hvilka i 18 § närmare angifvas; denna anpart har blifvit kallad »jordegareandel» i grufföretaget.

I sagde kap. 17 § bestämmes hvem som å kronojord eller grufveskog »njuter den jordegaren enligt 16 § tillkommande rätt till godo» att »med inmutaren deltaga i grufarbetet», och denna rätt har kronan under alla jordegareförhållanden afträdt.

Således kan staten, enligt gällande grufvestadga, hvarken själf eller genom öfverlåtelse deltaga uti grufarbete å kronojord.

I 1 kap. 8 § bestämmes, att inmutare har uteslutande rätt att bearbeta såväl den inmutade mineralfyndigheten som andra inmutningsbara mineral, hvilka inom utmålet förekomma, men der bestämmes ock, att öfver »öfrige mineraliska ämnen inom det inmutade området eller utmålet» har inmutaren ingen vidare *brytningsrätt*, än som är »erfordrig för grufarbetets ändamålsenliga drifvande», och ingen annan *dispositionsrätt*, än »hvad för grufdriftens ändamål behöfves»; allt öfrigt deraf tillhör jordegaren, så framt det af honom »mot erläggande af godtgörelse för brytnings- och uppfodringskostnader afhentat inom sextio dagar efter tillsägelse. Jordegarens rätt i detta afseende utöfvas å kronojord af jordens innehafvare».

Då staten sålunda genom åberopade bestämmelser i grufvestadgan frånträdtt rätten att i grufföretag å kronojord deltaga, men obestriddigen kvarstår i sin rätt att tillgodonjuta de fördelar, som kunna vinnas utur under grufarbetets fortgång upptagna mineral, hvilka *icke* äro inmutningsbara, så torde staten ock, der sådana mineral af mera värderik beskaffenhet förekomma, böra begagna denna rätt.

Det har sedan åtskilliga år tillbaka varit känt, att inom Norrbotten förekommer *apatit*, ett högst värderikt, icke inmutningsbart mineral, och att detta mineral dels förekommer fristående i afsevärdt mäktiga lager, dels åtföljer jernmalmen. Apatitens stora betydelse för Europas jordbruk är för väl känd för att här behöfva behandlas; vare det nog sagdt, att till Sverige införes *all* behöflig apatit från utlandet, deribland Norge (Kragerö).

För att i någon mån visa detta minerals betydelse för Sverige och förekomst vid Gellivara, torde följande, efter anmodan lemnade relation af bergmästaren A. Sjögren, böra meddelas:

»Redan sedan lång tid tillbaka var det bekant att jernmalmen i Gellivara var åtföljd af apatit, men först på senare tider har man kommit till erfarenhet af huru värderikt detta mineral är, äfven då det är inblandadt i jernmalmen, för den s. k. basiska processen.

Det är emellertid här icke afsigten att framhålla användandet af den apatithaltiga jernmalmen, ty detta erfordrar ju jernverk och särskilda anläggningar för tillgodogörande af den fosforrika slagg, som vid den basiska processen faller, utan meningen är att i få ord påpeka det stora värde, som Gellivara malmberg kan komma att få, i fall, såsom högst sannolikt är, en brytning af apatit der i stort kunde åstadkommas.

Det bör då kanske först anmärkas att, ehuru Gellivara malmberg öfver ett århundrade varit känt, och till någon ringa del äfven brutet, så voro dock arbetena derstädes år 1885, då jag på enskildt uppdrag besökte stället, så föga utvecklade, att man endast på några få ställen kunde bilda sig ett säkert omdöme om jernmalmslagrens mäktighet, utsträckning och förhållande mot djupet. Det är häraf tydligt, att någon insigt om apatitens verkliga förekomst i fast klyft och tillgången af densamma ej heller då af mig kunde vinnas, i synnerhet som intresset för denna frågas utredande af gammalt varit ringa, då apatitens förekomst i malmen förr mera nedsatt än höjt värdet af jernmalmen.

Med denna åsigt kom äfven jag till Gellivara och det berömda malmberget, men resultatet af mitt besök der blef öfvertygelsen, att detta berg kan få ett mycket högre värde genom den der förekommande apatiten än af den der befintliga jernmalmen.

Som bekant, är nemligen apatit det råämne, som i stor myckenhet nyttjas för fabrikation af de till landtbruket använda fosfaterna, och då fosforsyrade föreningar af så hög fosforhalt som apatit i naturen sällsynt förekomma i så stora mängder, att de kunna blifva föremål för tekniskt användande, är deraf en gifven följd att apatiten skall vara i högt värde. Inom Skandinavien brytes apatit endast i Norge, i trakten af Kragerö, af ett franskt bolag, som der kommit i besittning af de förnämsta tillgångarna och har af denna rörelse skördat stora vinster, ehuru det påstås att tillgångarna för närvarande äro mindre än förut. Inom Sverige förekommer ingen brytning af apatit, utan i stället införes detta mineral såväl från Norge som från andra utländska lokaler till våra superfosfatfabriker.

Enligt uppgift 1885 från en dylik fabrik i södra Sverige gälde då 85 procentig apatit 3,⁵⁴ kronor pr centner, 80 procentig 3 kronor och 70 procentig 2,⁵⁰ kronor f. o. b. Norge.

Vid mitt besök i Gellivara-fältet fästes min uppmärksamhet vid de i jordrymningarne erhållna, mycket apatitrika stenar med mer eller mindre jernmalm uti, hvilka icke sällsynt der förekomma, antydande att i fasta berget, som i anseende till djup jordbetäckning ej var synbart, måste förekomma arbetsvärda lager af apatit.

En af mig bland andra dylika vid en jordrymning tagen lös sten, som här medföljer, höll vid anstaldt prof 21 procent fosforsyra. Tillika innehåller den ej obetydligt af jernmalm, som dock genom magnetisk separation lätt kan fränkiljas, då nästan rena apatiten återstår. Fosforhalten i denna sten, sådan den befinnes, motsvarar ett värde, enligt 1885 års prisuppgifter, af minst 60 öre pr centner, men genom mag-

netisk anrikning skulle apatithalten kunna uppbringas till 75 à 80 procent, då produkten skulle få ett värde af 2,⁵⁰ till 3 kronor pr centner.

En annan större stuff, till låns erhållen af Filipstads bergsskola, har visat sig hålla 30 procent fosforsyra, motsvarande 67,⁵ fosforsyrad kalk, och skulle således i sitt nuvarande skick hafva ett värde af 1,⁶⁸ krona pr centner enligt 85 års pris. Genom en lätt verkställd anrikning skulle värdet nära fördubblas.

Det torde således med skäl kunna sägas att Gellivaraberget, noggrant undersökt och planmessigt arbetadt, kan få sitt största värde af dess apatit, ty det är mycket sällsynt att större samlingar af detta mineral finnas i sådan mängd, som de antagligen förkomma på Malmberget, och man behöfver således icke i framtiden befara någon öfverproduktion.

Härtill torde kunna läggas, att vattenkraft för den magnetiska separationen är att tillgå i den på mindre än $\frac{1}{4}$ mil från berget förbi-flytande Lina elf, till hvilken en lutande bana lätt kan anläggas, och att apatit såsom ett värderikt mineral bättre tål jernvägsfrakt till hamn än jernmalmen.

Filipstad den 28 mars 1889.

Anton Sjögren.»

Med den stora förbrukning af *apatit*, som eger rum både inom och utom Sverige, och då detta mineral eger ett högt prisvärde, som vida bättre än jernmalm kan bära transportkostnader, synes det mig oklokt, att icke noggranna undersökningar om apatitens förekomst, utsträckning och beskaffenhet vid Gellivara egt rum, och betänkligt om detta värderika mineral skulle, utan tillgodoseende af statens rätt, fördel och kontroll, få utföras från af staten innehafvande kronojord.

1887 importerades till Sverige 14,517,535 kg apatit och koprolit till värde af 871,652 kronor samt 9,784,191 kg andra superfosfater, till värde af 684,893 kronor. Då häraf uppenbart framgår, att vårt land redan nu förbrukar en stor myckenhet fosfater, och det fördenskull torde vara af betydande vigt att få utrönt, huru vida apatiten förekommer i sådan myckenhet, att dess brytning och bearbetning skulle blifva lönande, dels ock huruvida fosfathaltiga mineralier förekomma bland jernmalmen på sådant sätt, att en samtidig framställning af tackjern och thomasslagg blefve inbringande och sålunda för landet komme att medföra afsevärda fördelar, får utskottet tillstyrka,

att Första Kammaren bifaller grefve Strömfelts
ifrågavarande motion.

Stockholm den 7 maj 1889.

På utskottets vägnar:

Gust. Tamm.
